

DISSERTATIONES

AZ ÁLLAMI ÉS TÁRSADALMI REND HATÁLYOSABB
VÉDELMEÉRŐL SZÓLÓ 1921: III. TÖRVÉNYCIKK
ELHELYEZÉSE A XX. SZÁZADI MAGYAR
BÜNTETŐJOGI RENDSZERBEN

DRÓCSA Izabella
PhD-hallgató (PPKE JÁK)

1. Bevezetés

Az első világháború lezárását követően Magyarországon súlyos gazdasági és társadalmi válság alakult ki, aminek hatására az akkori karhatalom már nem tudta az egyre gyakrabban felbukkanó antimilitarista izgatásokat hatékonyan visszaszorítani. Így az ennek eredményeképpen hatalomra jutott proletárdiktatúra 1919-ben súlyos károkat okozott, amelyeket a későbbiekben megfelelő törvényi reformokkal igyekeztek ellensúlyozni.¹ Rövid idő alatt elkészült egy törvényjavaslat, melynek célja az állami és társadalmi rend megvédése volt, melyet *Ferdinándy Gyula* igazságügyi miniszter 1920. augusztus 25-én a Nemzetgyűlés elé terjesztett, s amelyet 1921. március 16-án fogadtak el. A törvény Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921. évi III. törvény (a továbbiakban: Átv.) néven vált ismertté.²

2. A törvény szerkezete és jogi tárgyának meghatározása

Angyal Pál az e törvénybe foglalt jogszabályokat két csoportba osztotta: meghatározta egyrészt az ún. „büntető jogszabályokat”, amelyek tartalmazzák a büntetendő cselekményeket definiáló törvényi tényállásokat, és az ahhoz kapcsolódó jogkövetkezményeket, másrészt megalkotta az ún. „negatív büntető jogszabályok” csoportját.

¹ FINKEY Ferenc: *A magyar anyagi büntetőjog jelen állapota*. Budapest, Grill Károly Könyvkiadó Vállalata, 1923. 175. Vö. SALAMON Konrád: *Nemzeti önpusztítás 1918–1920*. Budapest, Korona Kiadó Kft., 2001.

² ANGYAL Pál: *A magyar büntetőjog kézikönyve*. 4. kötet: *Az állami és társadalmi rend hatályosabb védelméről szóló 1921. III. t-c*. Budapest, Athaneum Irodalmi és Nyomdai R.-T. Kiadása, 1928. 2.

Elnevezését onnan kapta, hogy közös jellemzőjük, ha a törvényben meghatározott feltételek fennállnak, akkor a büntetőjogi igény érvényesítése lehetetlenné válik.³

Az Átv. 1-6. §-ai teszik ki a fent megnevezett büntető jogszabályokat. Itt a törvény négy tilalmat és egy parancsot határoz meg:

- I. Tilos az állam és a társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatása vagy megsemmisítése, különösen valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának erőszakos létesítésére irányuló mozgalom, szervezkedés kezdeményezése, vezetése, illetve az abban való tevékeny részvétel, vagy annak előmozdítása.⁴ Ezeket az elkövetési magatartásokat összefoglalóan az „államfelforgatás bűntettének vagy vétségének”⁵ nevezik.
- II. Aki az előbbiekben meghatározott cselekmények fennforgása esetén hitelt érdemlő tudomást szerez, és erről a hatóságnak nem tesz jelentést, elköveti a „feljelentés elmulasztásának vétségét”.⁶
- III. Tilos az állami és társadalmi rend erőszakos felforgatását, megsemmisítését, valamint valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának erőszakos létesítését követelni, erre izgatni, illetve mást felhívni.⁷ Ennek elkövetője az „államfelforgatásra irányuló izgatás” vétségének törvényi tényállását valósítja meg.⁸
- IV. A III. pontban vázolt tényállás minősített esete újabb különálló tilalmat határoz meg, amit Angyal Pál „államfelforgató bűncselekményre irányuló egyenes felhívás vétségének”⁹ nevez meg. Lényege, hogy ha az elkövető a tényállást nyilvánosan, vagy – nem együtt levő – személyek előtti egyenes felhívással követi el, fokozza ezzel a cselekmény társadalomra való veszélyességét.¹⁰
- V. A törvény tiltja továbbá katonaság intézménye, a magyar fegyveres erő, a m. kir. csendőrség vagy a m. kir. államrendőrség ellen gyűlöletre, vagy ezeknek szolgálati fegyelme elleni izgatást, vagy törvényes rendelkezéseik ellen való engedetlenségre felhívást. Ezek valósítják meg az ún. „antimilitarista izgatás” vétségét.¹¹

Ezen törvényi rendelkezések közé vannak elhelyezve a korábbiakban meghatározott negatív büntető jogszabályok. Ide tartozik a hozzátartozó büntetlensége a feljelentés elmulasztása esetében (Átv. 3. § 2. bek.), büntetlenség a feljelentés elmulasztásánál a

³ ANGYAL i. m. 2–3.

⁴ EDVI ILLÉS Károly – DEGRÉ Miklós: *A magyar büntetőtörvénykönyvek zsebkönyve*, Budapest, Révai Testvérek Irodalmi Intézet R.-T., 1924. 646.

⁵ ANGYAL i. m. 3.

⁶ Uo.

⁷ EDVI ILLÉS–DEGRÉ i. m. 648.

⁸ ANGYAL i. m. 3.

⁹ Uo. 4.

¹⁰ EDVI ILLÉS–DEGRÉ i. m. 648.

¹¹ ANGYAL i. m. 4.

hatóság tudomása esetén¹²(Átv. 3. § 3. bek.), elállás az államfelforgatás bűncselekményétől (Átv. 4. §).¹³

Az Átv. szövegében visszatérő formula „az állam és társadalom törvényes rendje”, így ezt tekinthetjük a törvény jogi tárgyának, melyet védelemben kell részesíteni. Azonban ez az állítás nem minden esetben állapítható meg egyértelműen: míg az államfelforgatás büntette és vétsége, valamint az ahhoz tartozó törvényi tényállások tekintetében közvetlenül a törvény szövegében megfogalmazásra kerül ezeknek a büntetteknek a jogi tárgya, addig az antimilitarista izgatás esetében ez nem mondható el. *Angyal Pál* szerint ez nem szabad problémát jelentsen a jogi tárgy meghatározásánál, hiszen a katonaság „az állami és társadalmi rend őrei”, ennélfogva feladatuk az állami és társadalmi rend védelme. Állítását az 1918 és 1919-es évek eseményeivel támasztja alá, rámutatva arra, hogy először ebben a szférában jelentek meg a széthullás jelei, melyek később megfelelő alapot biztosítottak a Tanácsköztársaság megalakításához. Így logikai következtetés útján is megállapítható az a védendő érdek, melyet a törvényhozó kiemelni szándékozott a törvény megalkotása során.¹⁴

Az Átv. jogi tárgyának meghatározását követően részletes vizsgálat alá kell vonni az állami és társadalmi rend fogalmát.¹⁵ A törvényjavaslat részletes indokolása az 1. §-hoz kapcsolódóan magyarázza mit ért „az állam és társadalom fennálló törvényes rendjén”. A jogi tárgyat igen tágan határozza meg: külön kiemeli, hogy nem csupán azon büntettek kerülnek az Átv. hatálya alá, amelyek az anarchizmussal kerülnek kapcsolatba, hanem bármi, ami „jogellenesen, vagyis nem az erre hivatott törvényes szervek útján törekszik”. Ezt az állítást azért kell kiemelni, mert bár a törvény a Csemegi-kódexben is külön fejezetbe foglalt államellenes bűncselekmények sorát bővítette ki, a gyakorlatban azonban a politika célja kizárólag arra irányult, hogy a kommunista, majd az 1930-as évektől kezdve a szélsőjobboldali szervezkedéseket és puccskísérleteket teljesen eltörölje a magyar közéletből. Azért, hogy a fenti okfejtés megerősítésre kerüljön, a törvényjavaslatban nem kerültek külön nevesítésre azok az alapintézmények, amelyek az állami és a társadalmi rend részét képezik. Az *Indokolás* szerint ennek megállapítása bírói mérlegelés tárgya, amelynek célja bárminemű, a társadalomra még csekély veszélyt jelentő államellenes megmozdulás felderítése és megtorlása. Tehát az, hogy egy adott intézmény nélkülözhetetlen-e az állami és társadalmi rend fenntartása érdekében, avagy sem, kizárólag a bíróságok állapíthatják azt meg, majd ennek függvényében lehet az Átv.-t vagy a Csemegi-kódex rendelkezéseit alkalmazni.¹⁶

¹² A hatóság tudomása esetén a köztudomású tények és a sajtóközlemények köre tekinthető relevánsnak.

¹³ ANGYAL i. m. 4.

¹⁴ Uo. 9–10. Vö. SALAMON i. m.

¹⁵ E definíció megalkotása számos politikai konfliktust váltott ki, melynek legfőbb fóruma a törvényjavaslat nemzetgyűlési vitái voltak. Vö. *Az 1920. évi február 16-ára összehívott Nemzetgyűlés Naplója*. VIII. kötet, hiteles kiadás. Budapest, Az Atheneum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat Nyomdája, 1921. 394–576.

¹⁶ *Az 1920. február 16-ára összehívott Nemzetgyűlés irományai*. IV. kötet, hiteles kiadás. Budapest, Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság, 1921. 311.

Összességében elmondható tehát, hogy a törvény jogi tárgya „az államnak és társadalomnak alkotmányos úton létrejött jogszabályokon alapuló rendje, mely a maga egészében, illetőleg oly részeiben esik az Átv. védelmi körébe, amelyek nélkül e rend tovább fenn (sic!) nem állhatna.” A jogi tárgy helyes értelmezésével kapcsolatban több curiai döntés is napvilágot látott: például az Átv. 6. §-a kapcsán kimondta, hogy az a nyilatkozat tartozik az izgatás kategóriájába, amely az állami és társadalmi rendet támadó szándékkal elemzi, valamint az izgatás erejével nem rendelkező nyilatkozat az említett tényállást nem meríti ki.¹⁷

3. Törvényhozási előzmények és a nemzetközi joggyakorlat

Már a háború előtti időkben is több kritika érte az akkor hatályban lévő Csemegi-kódex IV. fejezetét – Az alkotmány, a törvény, a hatóságok vagy a hatósági közegek elleni izgatás – annak hiányosságai miatt. Közfelfogássá vált ugyanis, hogy az e kérdésben szabályozott tényállások igen szűken vannak meghatározva, vagyis nem szabályozza az izgatás minősített eseteit, és az elkövetési módok közül hiányzik a nyilvánosság meghatározása, ami miatt több ilyen cselekmény nem vonható a Csemegi-kódex hatálya alá. Problémaként merült fel továbbá az enyhe büntetési tételek meghatározása, pedig az izgatás elkövetői osztályharcok, forradalmak kitörésével veszélyeztetik a társadalmat.¹⁸

Fontos kiemelni, hogy Magyarországon már az I. Népköztársaság¹⁹ rendszerében is nagy hangsúlyt fektettek a különböző állam ellenes cselekmények visszaszorítására. Ez a törekvés törvényi szinten is megjelent, ugyanis elfogadásra került a Népköztársasági államforma védelméről szóló 1919:XI. néptörvény, melynek célja az „ellenforradalmi szervezkedések ellen, de ugyanakkor méginkább a forradalom továbbfejlesztéséért küzdő kommunista mozgalom letörés” volt.²⁰ Ebből tehát megállapítható, hogy nem a Horthy-korszak volt az egyedüli időszak a magyar történelemben, amikor a vezető politikai réteg indokoltan tartotta a büntetőkódex kiegészítését, és az államellenes cselekmények büntetésének szigorítását.

Magyarországon kívül Európa más országaiban is a büntetőjog eszközével kívánták oltalmazni a fennálló alkotmányos rendszert. Kiemelendő e körben Jugoszlávia, ahol 1920. november 1-jén szükségrendeletet bocsátottak ki „az állami közrend és munka védelméről”. A szabályozás célja azon tömegmozgalmak elnyomása volt, amelyek a

¹⁷ Uo. 26.

¹⁸ FINKEY i. m. 175. E helyütt fontos azonban kiemelni azt a tény, hogy a Csemegi-kódex elfogadásakor a közállapotok nyugodtabbak voltak, ezért nem volt szükség az államellenes bűncselekmények szigorúbb szabályozására. Vö. BARNÁ Attila: *Az állam elleni bűncselekmények szabályozása a 19. századi Magyarországon, különös tekintettel a büntettekről és vétségekről szóló 1878. évi 5. törvénycikk előzményeire és megalkotására*. Győr, Universitas-Győr Nonprofit Kft. 2015.; LÓW Tóbiás (szerk.): *A magyar büntető törvénykönyv a büntettekről és vétségekről (1878:5. tcz.) és teljes anyaggyűjteménye*. I-II. kötet. Budapest, Pesti Könyvnyomda-részvénytársaság, 1880.; ANGVAL Pál: *Felkészítés, királysértés, hűtlenség, lázadás, hatóságok büntetőjogi védelme*. Budapest, Atheneum Irodalmi és Nyomdai R-T. 1930.

¹⁹ SALAMON i. m.

²⁰ KOVÁCS Kálmán: *Államjogi változások a Magyar Népköztársaság idején 1918/1919-ben, Jogtudományi Közlemény, XXIV. évfolyam 2-3. szám, Budapest, Lapkiadó Vállalat, 1969, 74.*

közrendet fenyegették. Magyarországhoz hasonlóan büntették a katonaság elleni izgatást. 1923. március 29-én került elfogadásra a csehszlovák rendtörvény²¹ „A köztársaság védelme” címmel. Érdekessége, hogy ez a szabályozás hasonlít leginkább a magyar Átv.-hez. Így külön tényállásba foglalták az állam elleni merénylet eseteit, az antimilitarista izgatást, különböző hatóságok jogkörének bitorlását.²² „A közcsend elleni egyes új bűncselekmények megtorlása” névvel Romániában is törvényalkotásra került sor 1924. december 19-i keltezéssel,²³ hasonló tényállásokkal, mint a szomszédos országok rendtörvényei.

Nem hanyagolhatóak el a nyugati országok törvényhozási példái sem, ugyanis rámutatnak arra, hogy a kommunista, anarchista forradalmak milyen komoly ellenállást váltottak ki az egész kontinensen, függetlenül attól, hogy nem mindegyik ország szenvedte el a proletárdiktatúra által okozott pusztításokat. Ezek közé az országok közé sorolható Németország, ahol 1922-ben egy átfogó büntetőjogi reform keretén belül külön szabályozták azokat a bűncselekményeket, akik vallásos, vagy politikai meggyőződésükből eredően követnek el bűncselekményt.²⁴ Megemlíthető továbbá Hollandia, Ausztria, Törökország, és Nagy-Britannia, akik a magyar példához hasonlóan megszigorították az államellenes bűncselekményekre vonatkozó szabályozásukat,²⁵ sőt, az anarchiától való félelem a tengeren túlra is eljutott, ugyanis 1922-ben a New York-i fellebbviteli bíróság precedenst alkotott a politikai bűncselekményekkel szembeni védekezés érdekében, ez volt a *The New York Criminal Anarchy Act*.²⁶

Ezekkel a példákkal rá lehet cáfolni Vámbéry Rusztem azon állítására, melyben az Átv. rendelkezéseivel kapcsolatban kijelenti: „az egész külföldi jogrendszerben nem találunk hozzájuk hasonló szabályokat.”²⁷

4. Az államfelforgatás büntette és vétsége

4.1. Az államfelforgatás alapesete

Az alábbiakban fontosnak tartom kiemelni az Átv. rendszeréből az államfelforgatás büntetti és vétségi alakzatát, tekintettel arra, hogy ez volt az a tényállás, amely a leg részletesebben került szabályozásra. A terjedelemre való tekintettel az alábbiakban az alanyvá válás feltételeit, az elkövetési magatartásokat, valamint az elkövetési módot kívánom bemutatni, mert álláspontom szerint ezen tényállási elemeknek az elemzése

²¹ *The Criminal Justice System in the Czech Republic*, 2., <https://goo.gl/xuqvy4>

²² ANGYAL i. m. 10.

²³ Carmen LUPE: *Evoluția istorică a reglementării răspunderii penale pentru infracțiunile privitoare la viața sexuală pe Teritoriul românesc*, 221., <https://goo.gl/pJz12C> ; ANGYAL i. m. 11.

²⁴ Thomas VORBAUM – Michael BOHLANDER (szerk.): *A modern history of German Criminal Law*. Berlin, Heidelberg, Springer Verlag, 2014. 161.

²⁵ ANGYAL i. m. 12.

²⁶ *Harvard Law Review*, vol. 16., no. 2. (1902) 199–204. <https://goo.gl/w1n6De>

²⁷ Vámbéry Rusztem: A rendjavaslat. *Jogtudományi Közlöny*, LVI. évf., 1921. 41.

ragadja meg azt a lényegét, amely miatt e bűncselekmény definiálása jelentősen eltér a Csemegi-kódexben szabályozott más politikai tartalmú deliktumoktól.

Az Átv. 1. §-a határozza meg az államfelforgatás bűncselekményét: az 1. bek. annak bűncselekményi, a 2. bek. a vétségi alakzatát foglalja magában. Eszerint az államfelforgatás büntettét követi el, „aki az állam és társadalom törvényes rendjének erőszakos felforgatására vagy megsemmisítésére, különösen valamely társadalmi osztály kizárólagos uralmának erőszakos létesítésére irányuló mozgalmat vagy szervezkedést kezdeményez vagy vezet.” Vétséget pedig az követ el, „aki ily mozgalomban vagy szervezkedésben tevékenyen részt vesz, úgyszintén aki ily mozgalmat vagy szervezkedést előmozdít.”²⁸ *Finkey Ferenc* szerint a szabályozás célja ez esetben nem más, mint a kommunista, anarchista propaganda csírájában való elfojtása. E szakasz tehát nem az izgatás különféle elkövetési magatartásait, hanem ezeknek előzményeit: a tömegmozgalmak megszervezését és működtetését kívánja megakadályozni.²⁹

A bűncselekmény alanya bárki lehet, ugyanis a törvény nem határoz meg semmiféle speciális feltételt a megvalósításhoz. Kiemelendő azonban, hogy a tényállást ennél fogva nemcsak magyar, hanem külföldi állampolgár is elkövetheti. Kérdésként merülhet fel még az az eset, amikor nem természetes, hanem jogi személy követi el az államfelforgatást. A joggyakorlat e tekintetben egységes álláspontot dolgozott ki, mely szerint nem magát a személyegyesülést, hanem az abban résztvevő tagokat kell felelősségre vonni. Így például, ha történt egy olyan határozat meghozatala, ami a törvényi tényállást kimeríti, akkor az elnök és az indítványozó, mint vezető, a jelenlévők, akik a határozatot elfogadták, tevékeny résztvevőként vonhatóak felelősségre.³⁰

Az államfelforgatás elkövetési magatartása négyféle lehet: a) kezdeményezés, b) vezetés, c) tevékeny részvétel, d) előmozdítás. A részletes kifejtés érdekében mindegyik fogalmat külön érdemes tárgyalni.³¹

A kezdeményezés alatt olyan ötleteket, kezdeményezéseket, indítványokat értjük, amely alkalmas más személyeket „aktív cselekvésre” hajlamosítani.³² Ez jelentheti megbeszélések összehívását néhány ember részvételével, vagy különféle előkészítő cselekmények megszervezését és véghezvitelét.³³ Fontos kitétel ezen elkövetési magatartás tekintetében, hogy nem szükséges az eredmény bekövetkezése, elégséges a bűncselekmény realizálásának megkezdése. Ettől jelentősen eltérnek a többi magatartási formák, hiszen ezekben az esetekben szükséges egy mozgalom vagy szervezkedés ahhoz, hogy a bűncselekmény elkövethető legyen. Tehát elmondható, hogy ez esetben egy előkészületi cselekményről van szó, melyet a törvény tényállásként fogalmazott meg. Jogpolitikai szempontból azért volt nagy jelentősége a kezdeményezés szabályo-

²⁸ EDVI ILLÉS–DEGRÉ i. m. 646.; ANGYAL i. m. 28.

²⁹ FINKEY i. m. 182.

³⁰ ANGYAL i. m. 29.

³¹ FINKEY i. m. 182., ANGYAL 31.

³² ANGYAL i. m. 31.

³³ FINKEY i. m. 182.

zásának, mert – ahogyan arra már történt utalás – a Csemegi-kódex az előkészületi cselekményeket nem, vagy enyhe büntetési tétel kiszabása mellett büntette.³⁴

Vezető az, aki meghatározza a mozgalom irányvonalát, tehát kijelöli „a cselekvés célját és módját”. A vezetés, mint elkövetési magatartás tehát csak akkor állhat fent, ha a korábbiakban létrejött már valamilyen szervezkedés. Működése így azért fontos, mert elősegíti a bűncselekmény tovább fejlődését. Ebből megállapítható az is, hogy úgy is betölthető ez a pozíció, hogy az elkövető korábban nem fejtett ki kezdeményező magatartást, csupán a megmozdulás működtetésében játszott szerepet.³⁵ A Curia 1932. június 21. napján kelt, 2519/1932. számú döntésében több bűncselekmény kapcsán fogalmazta meg a vezető definícióját. Eszerint, aki a kommunista központi bizottságtól pénzt vett át és azt a szervezkedés költségeinek megtérítésére fordította, kommunista lapokat, röpiratokat szerkesztett, majd azokat továbbította, a szervezkedés vezetőjének minősül. Hasonló megítélés alá esik az az elkövető, aki országos kiterjedésű mozgalmak esetén egy nagyobb városban működő fióktelep irányításában vett részt, illetve minden olyan tevékenység, amely a mozgalom résztvevőinek a számát gyarapítja. Egy másik esetben is azonos következtetésre jutott a Curia azon vádlott tekintetében, aki a bécsi kommunista párt megbízásából Budapestre jött egy tüntetés megszervezése végett, röpiratokat fogalmazott, és gondoskodott azok sokszorosításáról.³⁶

A Curia több esetben is elválasztotta egymástól a kezdeményezés és a vezetés fogalmát a joggyakorlat egységesítése érdekében. Így kezdeményező az, aki megindítja a mozgalmat, még abban az esetben, ha abban csak néhány ember vesz részt. A törvényi tényállás e tekintetben akkor is megvalósul, ha az végül nem vált sikeressé, és a szervezkedés nem jött létre. Vezető ezzel szemben az, aki irányt mutat a mozgalom számára. Közös jellemzőjük tehát – a Curia szerint – „a jogellenes felforgatás vagy megsemmisítés céljának megvalósításához szükséges személyi vagy tárgyi feltételeket igyekeznek létrehozni.”³⁷

A tevékeny részvétel az előző két elkövetési magatartáshoz képest enyhébb formája az államfelforgatás cselekményének, ezért az Átv. vétségként határozta meg. Angyal Pál szerint ez a tényállás a „gerince az egész deliktumnak”, ugyanis mindegyik törvényben szabályozott cselekmény egyfajta részvételnek tekinthető, csupán a súlyosító körülmények miatt esnek más megítélés alá. Ezt tekinthetjük a tevékeny részvétel tág értelemben való meghatározásának.³⁸

Szűkebb értelemben azonban úgy lehet megfogalmazni, mint „a mozgalomban vagy szervezkedésben való oly közreműködés, mely egyfelől nem minősül vezetésnek vagy kezdeményezésnek, másfelől nem vonható az előmozdítás fogalmi körébe.” Megvalósításához elengedhetetlen a már működő szervezkedés, e nélkül ugyanis nem beszélhe-

³⁴ EDVI ILLÉS–DEGRÉ i. m. 652.; ANGYAL i. m. 32.

³⁵ ANGYAL i. m. 32.

³⁶ LENGYEL Aurél (szerk.): *Büntetőjogi Döntvénytár*. XXV. kötet. Budapest, Franklin Társulat, Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda, 1933. 86.; ORSZÁGGYŰLÉS KÖNYVTÁRA: *Büntetőjogi Döntvénytár*. XXV–XXVII. kötet.

³⁷ Uo. 148.

³⁸ ANGYAL i. m. 35–36.

tünk a vétség megvalósításáról. Mivel a más által létrehozott mozgalomban való részvétel feltételezi a működés alapjául szolgáló eszmék terjesztését, kérdésként merül fel, hogy az agitáció vagy egy propaganda megszervezése részvételnek minősül-e. *Angyal* szerint, ha a vádlott maga hozta létre az agitációt, akkor bűncselekményt, nevezetesen a kezdeményezés törvényi tényállását valósította meg, ha viszont harmadik személyhez köthető a fent említett cselekmény, akkor az még a tevékeny részvétel vétségének minősül. Kiemelendő az az esetkör, amikor maga a kezdeményező a propaganda működtetésében is részt vesz. Ez esetben csak a büntetési alakzatért lesz felelősségre vonható, hiszen a két elkövetett bűncselekmény esetében a súlyosabb magába foglalja az enyhébb tényállást. Tehát elmondható, hogy a tevékeny részvétel több „részcselekmény elkövetésével jön létre”. Ilyen magatartás többek között a felszólalás, a mozgalomhoz való csatlakozás, határozatok megszavazása, szervezetben való szerepvállalás, másnak a rábírása a szervezethez való csatlakozás érdekében. Fontos kitétel a tényállás megvalósításához, hogy az más bűncselekmény törvényi tényállását nem valósíthatja meg, ellenkező esetben az Átv. 2. §-ban meghatározott összetett bűncselekmény jön létre.³⁹

A judikatúra több döntésében hangot adott annak, hogy milyen bűncselekmények tartoznak a tevékeny részvétel törvényi tényállása alá. A Curia e fogalom alá sorolta azon röpiratok sokszorosításának a megrendelését, amik a kommunista ideológiát hirdették. Tehát – az előbbi elkövetési magatartásokkal kapcsolatosan hozott döntésekből kiindulva – aki csupán ilyen iratokat sokszorosít, az, mint tevékeny résztvevőként felel, míg, aki megfogalmazza a propaganda alapjául szolgáló röpiratokat, vezetőként vonható felelősségre.⁴⁰ Hasonló elhatárolás látható ebben a döntésben is: aki futárszolgálatot teljesít egy utasítás végrehajtása végett, és cselekményével elősegíti a mozgalom működtetését, de magatartása nem vezet új tagok belépéséhez, az az Átv. 1. § 2. bekezdése szerint büntetendő.

Az előmozdítás már korábbról is ismert büntetőjogi kategória volt, hiszen a Csemegikódex 69. § 2. bek. által meghatározott bűnsegély kulcsfogalmaként szerepelt,⁴¹ tehát részben tevékenységet takar. Ettől függetlenül azonban az Átv. e cselekményt is tettesi rangra emelte. A törvény Indokolása szerint erre azért volt szükség, hogy ne kaphasson enyhébb büntetést az, aki valamilyen módon – elsősorban pénzzel vagy anyagi segítséggel – elősegíti a mozgalom vagy szervezkedés sikerre vitelét. Így a törvényhozó kifejezésre juttatta azon álláspontját, mely szerint a bűnsegédi tevékenység ugyanolyan súlyos, mint az előbbieken kifejtett kezdeményezés, vezetés vagy tevékeny részvétel.⁴²

Azonban ezen elkövetési magatartás önálló tettesi rangra való emelése megosztotta az akkori büntetőjogászok körét. *Finkey Ferenc* „felesleges szóhalmozásként” titulálta

³⁹ Uo. 36–37.

⁴⁰ LENGYEL (1933) i. m. 33.

⁴¹ A büntetőtörvénykönyv szerint, aki szándékosan előmozdítja vagy könnyíti valamilyen bűncselekmény vagy vétség elkövetését, mást rábír e cselekmény véghezvitelére, az elkövetés után nyújtott segély vagy haszon biztosítja, valamint a hatósági intézkedések megghiúsítására törekszik, bűnsegédként vonható felelősségre. Ld. EDVI ILLÉS–DEGRÉ i. m. 34. Tehát a bűnsegéd az, aki „*valamely bűncselekmény törvényes fogalmát betöltő tényálladék megvalósításánál másnak szándékosan segítséget nyújt.*” Ld. ANGYAL i. m. 148.

⁴² *Nemz. ir.*, IV. kötet, i. m. 311.

az 1. § 2. bek. idevonatkozó részét, kiemelve, hogy ezáltal a közönséges bűnsegéd alkalmazása ki van zárva az államfelforgatás bűncselekményének elbírálásánál.⁴³ *Degré Miklós* – vele ellentétesen – kijelentette, hogy a Csemegi-kódexben szereplő bűnsegédi kategória igenis alkalmazható az Átv. hatálya alá tartozó bűncselekmények esetében is. Így, aki az elkövető kezdeményezési és vezetői tevékenységét segíti elő, az a büntető-kódex 69. § 2. bek. szerint vonandó felelősségre, viszont, aki magát a mozgalmat vagy szervezkedést támogatja, az Átv. szerinti előmozdítói tevékenységért felel. Tehát a különbség azon múlik, hogy a bűnsegédi tevékenység melyik részcselekményhez kapcsolódik.⁴⁴ *Angyal Pál* indokoltan tartja a kiemelést, mert véleménye szerint ugyanolyan bűnös az, aki támogat egy tömegmegmozdulást, mint aki annak aktív résztvevője. Emellett tankönyvében a *Degré Miklós* által felvázolt teóriát tartja követendőnek.⁴⁵

Mivel mind a tevékeny részvétel, mind az előmozdítás vétségként szerepel az Átv.-ben, fontos a kettőt elhatárolni egymástól. A kérdés megoldására az akkori bírói gyakorlatot lehet ismételtelen kiemelni: a Curia 1928. december 1-jén kelt, 5368/1928. számú döntésében az első elkövetési magatartás mellett már történik utalás az előmozdítás cselekményére is. Döntése szerint az 1. § 2. bek. szerint büntetendő az is, aki akár a mozgalom keretein kívül, akár pszichikai bűnsegély formájában, vagy bármilyen erre alkalmas cselekménnyel elősegíti a tiltott szervezkedést.⁴⁶

Az Átv. 1. §-ban meghatározott elkövetési magatartásokról – nevezetesen a kezdeményezéstről, a vezetésről, a tevékeny részvételről, valamint az előmozdításról – elmondható, hogy azok elkövetőit tettesként határozza meg a törvény, kiemelve azoknak a társadalomra való fokozott veszélyességét. A különbség abban van, hogy az első két esetben bűncselekmény, míg a második esetekben vétség miatt történik a felelősségre vonás.⁴⁷

A törvényjavaslatban eredetileg a 'jogellenes' szó szerepelt, majd az Igazságügyi Bizottság véleményező munkája során helyettesítették azt az 'erőszakos' jelzővel. Jelentésük szerint ennek egyik oka az volt, hogy szűkebbé tegyék a tényállás megfogalmazását, megakadályozva ezzel, hogy olyan cselekmények is a törvény hatálya alá tartozzanak, amelyek nem valósítanak meg bűncselekményt, másrészt pedig ezzel akarták közelebb hozni a Csemegi-kódex szellemiségéhez.⁴⁸

A fenn említett megszorítás oka a szabadságjogoknak, különösen a szabad gondolat- és véleménynyilvánítás szabadságának tiszteletben tartása. Fontosnak tartotta ugyanis a törvényhozó, hogy a törvény megtartsa a kényes egyensúlyt, hiszen ennek hiányában az alapvető szabadságjogok sérülnének meg. Márpedig az állami élet fej-

⁴³ FINKEY i. m. 183.

⁴⁴ DEGRÉ Miklós: Az állami és társadalmi rend védelméről szóló új törvény (1921: III. t-c.). In: ANGYAL Pál (szerk.): *Magyar Jogi Szemle*, II. kötet, Budapest, Pallas részvénytársaság nyomdája, 1921. 295.

⁴⁵ ANGYAL i. m. 38–39.

⁴⁶ LENGYEL Aurél (szerk.): *Büntetőjogi Döntvénytár*. XXII. kötet, Budapest, Franklin-társulat, Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda, 1930. 12. In: ORSZÁGGYŰLÉS KÖNYVTÁRA: *Büntetőjogi Döntvénytár*, XXI–XXIV. kötet.

⁴⁷ ANGYAL i. m. 39.

⁴⁸ Uo.; *Az 1920. február 16-ára összehívott Nemzetgyűlési irományai*. VII. kötet, hiteles kiadás, Budapest, Pesti Könyvnyomda Részvénytársaság, 1921. 100.

lődésének alapfeltétele, hogy a különböző meggyőződéseknek hangot adva lehessen a felmerülő kérdéseket megoldani.⁴⁹

E probléma megoldása volt a fent említett elkövetési mód törvénybe iktatása, hiszen kijelölték azt a határvonalat, amelynek átlépése esetén olyan kártékony gondolatok jelenhetnek meg a társadalomban, ami forradalom kitöréséhez, és a régi rend felbomlásához vezetne. Ezért is került megfogalmazásra a törvény Indokolásában az a nézet, miszerint „az állampolgárok ama törekvésének, amely a létező állapotok javítására irányul, csak az arra hivatott alkotmányos intézmények útján szabad érvényesülést keresnie. Az eszmék terjesztése tehát csak azzal a feltétellel lehet szabad, hogy azok megvalósítása az állam alkotmányos intézményei útján van tervbe véve.”⁵⁰ Tehát ezt tekinthetjük a véleménynyilvánítás alaki korlátjának. A fentiekből olvashatóan tehát megállapítható, hogy minden propagandát és nyilvános megmozdulást vizsgálat tárgyává kell tenni, hogy az beilleszthető-e az állami és társadalmi rendbe.⁵¹

A törvényjavaslatnak a Nemzetgyűlés előtt való megvitatása során is kérdésként merült fel a szabadságjogok és az Átv. egymáshoz való viszonya, ahol több képviselő hangot adott abbéli félelmének, hogy a törvény hatálybalépését követően olyan cselekmények is bűncselekménynek vagy vétségnek lesznek nyilvánítva, amelyek eredeti rendeltetésük szerint a gondolatszabadság oltalma alá tartoznának. Ezzel kapcsolatban *Turi Béla* nemzetgyűlési képviselő a következőket mondta: „ez a javaslat tehát annyira nem ellenkezik a közszabadságokkal, hogy ha törvényerőre emelkedik, alkotmányos úton még a kommunizmust is követelni lehet.”⁵²

4.2. Az államfelforgatás minősített esetei, és az államfelforgatás bűncselekményével elkövetett büntett vagy vétség, mint *delictum complexum*

Az Átv. 1. § 3. bekezdése az államfelforgatás bűncselekményének minősített esetét határozza meg. E szerint azok a kezdeményezők, vezetők, résztvevők és előmozdítók, akik a „mozgalom vagy szervezkedés céljára nagyobb mennyiségű fegyvert, lőszert, robbanó vagy az emberi élet kioltására alkalmas más szert vagy anyagot szereztek be, amennyiben erről tudtak, vagy azt kellő gondosság mellett előre láthatták volna,”⁵³ az államfelforgatás súlyosabb alakzatát valósítják meg.

A törvényszövegből látható, hogy a benne meghatározott elkövetési magatartások nagyrészt megegyeznek az Átv. 1. § 1–2. bekezdésével, azonban ez alól egy eltérés megállapítható: míg korábban csupán a tevékeny résztvevő tartozott a törvény hatálya alá, a minősített esetben már az egyszerű résztvevő is a bűncselekmény alanyává válhat, amennyiben megvalósítja a törvényi tényállást. A különbség abban látható, hogy a passzíván résztvevő elkövető nem úgy lesz felelősségre vonható, mint a minősített eset elkövetője, hanem mint attól különálló bűnelkövető. Tehát például egy felvonuláson

⁴⁹ ANGYAL i. m. 44.; *Nemz. ir.* VII. köt. i. m. 310.

⁵⁰ *Nemz. ir.* IV. köt. i. m. 311.

⁵¹ ANGYAL i. m. 45.

⁵² ANGYAL i. m. 46.; *Nemz. napl.* VIII. köt. i. m. 504.

⁵³ EDVI ILLÉS–DEGRÉ i. m. 646.

való szereplés megvalósíthatja a 3. bekezdésben meghatározott bűncselekményt, ha ahhoz a benne szereplő minősített körülmények is társulnak.⁵⁴

A minősítő körülmény beálltához két feltétel együttes bekövetkezése szükséges: egy objektív és egy szubjektív.⁵⁵ Az első esetben a nagyobb mennyiségű fegyver, lőszer, robbanóanyag, vagy az emberi élet kioltására alkalmas más szer vagy anyag beszerzése,⁵⁶ míg az utóbbinál a beszerzésről való tudomás, illetve annak előrelátása szükséges a tényállás megvalósulásához. Ez utóbbi alatt azt kell érteni, hogy kellő gondosság mellett előre láthaták, hogy az eredmény be fog következni. Fontos továbbá a célra irányítottság, vagyis annak tudata, miszerint a beszerzés a mozgalom vagy szervezkedés működését segíti előre.⁵⁷

Figyelemreméltó azonban az Átv. 2. §-nak 1. bekezdése, ugyanis az ún. *delictum complexumot*, vagyis összetett bűncselekményt konstruál meg. Tehát összekapcsolja az 1. § 1–2. bekezdésben meghatározott bűncselekményt egy olyan más, a Csemegikódex által büntetendővé nyilvánított tényállással, melyet a mozgalommal vagy szervezkedéssel összefüggésben követtek el.⁵⁸ A törvényjavaslat *Indokolása* szerint törvénybe emelésére, és súlyosabb büntetési tétel meghatározására azért volt szükség, mert itt már nem egyszerűen csak a szervezkedés vagy mozgalom kialakításáról van szó, hanem konkrét bűncselekményekről, amelyek elősegítik az ott megfogalmazott célokat, vagyis a társadalomra való veszélyesség itt már fokozottabban jelen van, mint a korábbi tényállások esetében.⁵⁹

Ennek a tényállásnak kiemelt példája lehet *Tisza István* miniszterelnök meggyilkolása, hiszen az 1918-ban lejátszódó őszirózsás forradalom előmozdítására szolgált, de ugyanígy megemlíthetőek a Tanácsköztársaság alatt elkövetett rablások, zsarolások, és más erőszakos bűncselekmények, amelyekkel a meglévő rendszert kívánták megszilárdítani. Ez esetben teljesen közömbös, hogy vezetők utasítására, vagy önkéntesen valósultak meg ezek a cselekmények, a lényeg az a tény, hogy segítették a diktatúra fennmaradását.⁶⁰

Összességében látható, hogy ezzel a jogszabály hellyel a törvényhozó egy különleges felelősségi formát hozott létre az akkori büntetőjogi szabályozásban, ami a felbújtói minőség tettesi rangra való emelését jelenti, de hasonlít még az ún. eredményfelelősség alakzataira is, hiszen olyan bűncselekményért vagy vétségekért történik a felelősségre vonás, amelyet nem a mozgalomban résztvevők követtek el, csupán tudomásuk volt róla.⁶¹ Tehát akkor is felelnek a nagyobb fokú veszélyért az érintettek, ha létrehozásá-

⁵⁴ ANGYAL i. m. 57.

⁵⁵ Ua.

⁵⁶ EDVI ILLÉS–DEGRÉ i. m. 158.

⁵⁷ Uo. 59.

⁵⁸ Uo. 654–655., ANGYAL i. m. 60.

⁵⁹ *Nemz ir.* IV. köt. i. m. 311.

⁶⁰ FINKEY i. m. 183.

⁶¹ DEGRÉ i. m. 296.; ANGYAL i. m. 6.

ban sem felbujtói, sem bűnszegédi minőségben nem működtek közre. Vagyis a büntetés jogalapja objektív: az „elkövetettség ténye” tekinthető relevánsnak.⁶²

Angyal Pál egy külön elnevezést is alkotott erre az elkövetési magatartásra. Véleménye szerint a büntetés alapja a következő: „aki tehát a lavina megindításában vagy továbbcsuszamlásában részt vett, az feleljen azokért a veszélyekért és sérelmekért, amelyek előállottak az ő közreműködésén kívül, ha azok bekövetkezéséről tudott vagy tudhatott.” Ebből kiindulva a felelősség e formáját ún. lavina-felelősségnek hívja.⁶³

5. A nemzetgyalázás és a nemzetrálgalmazás

5.1. A szabályozás szükségessége – érvek és ellenérvek

Az Átv. második része két tényállást határoz meg. Az egyik az ún. nemzetrálgalmazás, amely valótlan tényállítással, a másik az ún. nemzetgyalázás, ami pedig meggyalázó kifejezések cselekedetek véghezvitelével valósítható meg. Ez lényegében nem más, mint a rálgalmazásnak⁶⁴ és a becsületsértésnek⁶⁵ a magyar állammal szemben megvalósuló formái.⁶⁶ Közös jellegzetességük, hogy mindkettő a magyar állam, illetve a magyar nemzet ellen irányul, célja azok megítélésének rontása.⁶⁷

Az előző fejezetből látható volt, hogy a törvényhozó célja azokat a cselekményeket üldözni, amely anarchista, kommunista mozgalmakat létesít vagy más személyeket kíván ezekbe a tömeges megmozdulásokba belevonni. Ebbe a körbe azonban nem csak az állam és társadalom törvényes rendje elleni izgatás, az azzal összefüggő egyenes felhívás, vagy a katonaság ellen elkövetett bűncselekmények, de a magyar nemzet megrálgalmazása, vagy lealacsonyító meggyalázása is ide sorolhatóak.⁶⁸ Ez utóbbiak kiemelését azok a sajnálatos körülmények indokolták, amik az első világháború lezárását követően ütötték fel a fejüket, nevezetesen, hogy külföldi napilapokban rengeteg rálgalmazás, elferdített állítás látott napvilágot Magyarországgal kapcsolatban. Kifejezve a helyzet súlyosságát, hívta *Finkey Ferenc* ezt a jelenséget úgy, mint „perverz irodalmi hadjárat”.⁶⁹ Véleménye szerint, ha elfogadjuk azt az álláspontot, mely szerint

⁶² ANGYAL i. m. 65.

⁶³ Uo. 65–66.

⁶⁴ 258. § : „A rálgalmazás vétségét követi el, és hat hónapig terjedhető fogházzal és ötszáz forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő: a ki valakiről, többek jelenlétében, vagy több, habár nem együtt levő személy előtt, olyan tényt állít, mely valóságában – az ellen, a kiről állítattott, a büntető eljárás megindításának okát képezné, vagy azt a közmegegyezésnek tenni ki.” <https://goo.gl/3EyMhO>

⁶⁵ 261. § : „Aki más ellen meggyalázó kifejezést használ, vagy meggyalázó cselekményt követ el, – a mennyiben a 258. § esete fenn (sic!) nem forog: a becsületsértés vétségét követi el, és ötszáz forintig terjedhető pénzbüntetéssel, - ha pedig a meggyalázó kifejezést a 259. §-ban megjelölt módon tette közzé, vagy terjesztette: három hónapig terjedhető fogházzal és ötszáz forintig terjedhető pénzbüntetéssel büntetendő.” <https://goo.gl/Pln59Q>

⁶⁶ FINKEY i. m. 186.

⁶⁷ EDVI ILLÉS–DEGRÉ i. m. 659.; ANGYAL i. m. 105.

⁶⁸ ANGYAL uo.

⁶⁹ FINKEY i. m. 186.

Magyarország jogi személy, és ezáltal nemzetközi jogok és kötelességek alanya lehet, megilleti az, hogy ne rágalmazzák, becsméreljék őt más államok vagy természetes személyek. Vagyis minden nemzetet megilleti a tisztelet joga, mint alapjog, amit kölcsönösen meg kell adni egymásnak a nemzetközi jogi jogalanyok, valamint ennek megsértése esetén joguk van annak megtorlására. Ezek alapján *Finkey* szerint az Átv. 7–8. §-a nem más, mint „a magyarság ösztönszerű feljajdulása”.⁷⁰

A törvényjavaslat *Indokolása* szerint a szabályozás alapja annak a propagandának a veszélyes formája, melynek célja, hogy az országgal kapcsolatban kialakult pozitív ítéletet megdöntse, vagy azt negatív irányba befolyásolja. Ugyanis, ha az ilyen jellegű megnyilvánulások rendszeressé válnak, az komoly zavart képez a mind a magyar, mind a külföldi társadalom életében, „elvész a józan tájékozódás képessége és elmosódnak a határok helyes és helytelen, sőt, az ésszerű és ésszerűtlen között is.” Emellett a nemzetközi életben egy állítás ellenkezőjének bizonyítása igen nagy nehézséget jelent, így elveszhet a külföldi államok felénk irányuló jóindulata.⁷¹ Az *Igazságügyi Bizottság* véleményében lényegében fenntartotta a törvényjavaslatban foglaltakat.⁷²

A nemzetgyűlési vita során több ellenérv merült fel a 7–8. § törvénybe iktatásával kapcsolatban: *Apponyi Albert* gróf szerint elsősorban a sajtószabadságot kellene megfelelően helyreállítani, mert a nyilvánosság a leghatásosabb ellenszere a rágalmazásoknak. A korlátozás ezzel szemben az, ami az ilyen jellegű cselekményeket felerősíti.⁷³ *Bárczy István* abbéli aggályát fejezte ki, miszerint ezzel a szabályozással gyakorlatilag lehetetlenné válna a nem túlzottan kedvező magyarországi hírek külföldön való megjelenése, pedig az is az ország érdeke, hogy a valóságra, még ha az negatív is, fény derüljön.⁷⁴ *Somogyi István* viszont azért üdvözli a törvényjavaslatot, mert szerinte példásan meg kell büntetni azt, aki külföldön Magyarországot rágalmazza.⁷⁵

A büntetőjogi irodalom is erősen támadta az Átv. második részét. *Vámbéry Rusztem* például erősen kritikával illette az Átv. e fejezetét, arra hivatkozva, hogy nem adnak kellően tág teret a vádban elhangzottak ellenbizonyítására.⁷⁶ Ezeket megcáfolandóan fejtette ki *Miskolczy Ágost* jogász: „nincs állam, mely eltűrné azt, hogy a nagy nyilvánosság előtt becsméreljék az államalkotó nemzetet, gyalázzák intézményeit trágár szavakkal, képtelenül hazug rágalmakkal.”⁷⁷

Minden támadástól függetlenül megállapítható azonban, hogy több külföldi büntetőtörvényben került szabályozásra az állam elleni becsületsértés vagy rágalmazás valamilyen formája. Így nem igaz *Finkey Ferenc* azon állítása, mely szerint külföldön sehol

⁷⁰ Uo. 185–186.

⁷¹ *Nemz ir.* IV. köt. i. m. 309.

⁷² *Nemz ir.* VII. köt. i. m. 99.

⁷³ *Nemz napl.* VIII. köt. i. m. 475.

⁷⁴ Uo. 578.

⁷⁵ Uo. 399.

⁷⁶ VÁMBÉRY Rusztem: A valótlanosság bizonyítása a rendtörvényben, *Jogtudományi Közlöny*, LVI. évf., 1921. október 1. 130.

⁷⁷ MISKOLCZY Ágost: Aktuális-e a nemzetgyalázási törvény eltörlése? *Jogtudományi Közlöny*, 1926. július 14. 114.

sincs olyan Btk., ahol ezek a cselekmények tényállásként meg lennének konstruálva.⁷⁸ Megemlíthető többek között a német, az olasz, a norvég és az osztrák Btk.-kat, ahol az első világháborút követően megjelentek az ilyen jellegű törvényi tényállások. A hatályos büntetőkódexet kiegészítő törvények köréből a csehszlovák rendtörvény büntette azt, aki nyilvánosan és durván megsérti a köztársaságot, a csehszlovák népet, sértve ezzel méltóságát, vagy nemzetközi kapcsolatait.⁷⁹

Tehát összességében elmondható, hogy a nemzetrágalmazás és a nemzetgyalázás nem más, mint „a törvény becsmérése, az állami rendszer megvetése”.⁸⁰ Így megvalósítja a tényállást a vádlottnak az a cselekménye, hogy olyan röpiratot terjeszt, mellyel a magyar államot és a kormányzót durván rágalmazza,⁸¹ vagy az olyan kijelentés, mely szerint Magyarországon nincs törvényes jogrend.⁸²

5.2. A nemzetrágalmazás és a nemzetgyalázás tényállásának elhatárolása más bűncselekményektől

Tekintettel arra, hogy a fent említett bűncselekmények dogmatikai gyökerei a Csemegi-kódexben szabályozott rágalmazás és becsületsértés tényállásaihoz vezethetők vissza, valamint több büntetőtörvény is foglalkozott ezeknek a bűncselekményeknek a különböző vetületeivel, fontos az Átv. 7–8. §-ának ezektől való elhatárolásával foglalkozni. Mivel az elkövető, a passzív alany, valamint a jogi tárgy fogalmai azonosak a rendtörvény ezen szakaszaiban,⁸³ elemzésükkel megragadhatóak azok a jellemzők, amelyekkel a jogalkotó elhatárolta más, a becsület megsértésével kapcsolatos tényállásoktól.

Az Átv. szerint nemzetrágalmazást követ el az, aki „olyan valótlan tényt állít vagy terjeszt, amely alkalmas arra, hogy a magyar állam vagy a magyar nemzet megbecsülését csorbítja vagy hitelét sérti”. A nemzetgyalázás törvény fogalma alá pedig azok a magatartások tartoznak, amikor valaki a „magyar állam vagy a magyar nemzet ellen meggyalázó kifejezéseket használ, vagy ily cselekményt követ el”.⁸⁴

A bűncselekmények alanya bárki lehet, magyar és külföldi állampolgár egyaránt. Felmerülő probléma azonban, vajon jogi személyek is megvalósíthatják-e a törvényi tényállásokat. Elképzelhető ugyanis, hogy valamilyen civil szervezet, társaság, kaszinó olyan határozatot hoz, amellyel Magyarországot vagy a magyar népet rágalmazza. Tekintettel egyrészt arra, hogy a Csemegi-kódex a bűncselekményeket mindig az „aki” összekötő szóval határozza meg, másrészt a 417. §-ban⁸⁵ meghatározott álláspontra el-

⁷⁸ FINKEY i. m. 185.

⁷⁹ ANGYAL i. m. 108.

⁸⁰ ANGYAL i. m. 113.

⁸¹ LENGYEL Aurél (szerk.): *Büntetőjogi Döntvénytár*. XV. kötet, Budapest, Franklin – Társulat, Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda, 1923. 114. In.: ORSZÁGGYŰLÉS KÖNYVTÁRA: *Büntetőjogi Döntvénytár, XIII-XVI. kötet, 1921-1924*.

⁸² LENGYEL (1923) i. m. 68.

⁸³ Uo. 109.

⁸⁴ EDVI ILLÉS–DEGRÉ i. m. 649.

⁸⁵ „Ha valamely kereskedelmi társaság vagy egyesület vagyona ellen nyitattik csőd: a 414.§-ban meghatározott büntett, vagy a 416. §-ban meghatározott vétség esetében, a bűnösség az üzlet vezetésével meg-

mondható, hogy ebben a korszakban a jogi személyek felelősségre vonása kizárt.⁸⁶ Ezzel szemben azonban a Sajtóról szóló 1914. évi XIV. törvénycikk (a továbbiakban: St.) 42. § ellentétes szabályozást állapít meg, mikor kimondja: „ha a kiadó vagy a nyomda vagy más többszörösítő vállalat tulajdonosa jogi személy vagy társaság, a megállapított pénzbüntetésért, bünyügyi költségért és kártérítési összegért a 39–40.§-ok értelmében a vagyoni felelősség a jogi személyt vagy társaságot terheli.”⁸⁷ Tehát a törvény sajtóbűncselekmények esetén lehetővé tette a jogi személyek büntethetőségét. *Angyal Pál* a jogszabályok összehasonlítását követően az alábbi konklúziót vonta le: ha a rágalmazást vagy a becsületsértést jogi személy követte el, akkor azok a természetes személyek vonhatóak felelősségre, akik megvalósították az elkövetési magatartást annak keretein belül, viszont sajtó felhasználásával elkövetett bűncselekmények esetén kiszabott pénzbüntetés már a konkrét jogi személyt terheli.⁸⁸

A nemzetragalmazás és a nemzetgyalázás a magyar állam és a nemzet ellen irányul. Látható, hogy ebben az esetben jelentős az eltérés az Átv. korábbi tényállásaihoz képest. Míg az 1–6. §-ban az állam és társadalom volt az a védendő jogi tárgy, amelyet az államfelforgató bűncselekmények különböző típusai sértettek vagy veszélyeztettek, a 7–8. § esetén helyüket a „magyar”, és a „nemzet” jelzők váltják fel. Tehát az állami és társadalmi rend ellen irányuló cselekmény már nem esik az Átv. második részének hatálya alá. Természetesen a törvény más idegen államok ellen elkövetett rágalmazások vagy becsületsértő cselekmények ellen sem nyújt védelmet.⁸⁹

Látva a fent kifejtetteket, fontos meghatározni, hogy mit értünk az állam és a nemzet fogalma alatt. Ezzel kapcsolatosan több nézőpont látott napvilágot az államtudományokban. A Curia egyik ítéletében az államot, mint a nemzetben kifejezésre jutó összességnek törvényes szerkezeteként határozta meg, melynek célja az állami akarat érvényre juttatása az alkotmány felhatalmazása alapján létrehozott szervek által. A nemzet ez alapján pedig az államban élő polgárok összessége. Más nézetek szerint azonban az állam nem más, mint egy fikció, tehát olyan elvont fogalom, mely a gyakorlati életben nem valósul meg. Ezt vallotta többek között *Hans Kelsen* is, aki írásában kifejtette: „az állam hatalma nem jelenthet mást, mint az állami rend tartalmáról való képzeteknek a motiváló erejét”. Ezt az álláspontot több védőügyvéd is magáévá tette Magyarországon, amikor a tettest az Átv. rendelkezései alapján kívánták felelősségre vonni. Ezekre viszont a Curia azt válaszolta, hogy az állam, és a nemzet egy élő szervezet, melyre ugyanúgy a természet törvényei érvényesek, mint bármilyen más élőlényre, éppen ezért megsérthető, vagy el is pusztítható.⁹⁰

Ezzel kapcsolatosan további kérdésként merül fel, vajon aki a kormányt, vagy az olyan állami szerveket, mint a bíróság, vagy más hatóságok megsérti, az az Átv. 7–8. §, vagy a becsület védelméről szóló 1914. évi XLI. törvény (továbbiakban: Bv.) 3–5. §

bízott személyeket terheli, kik a büntetendő cselekményt elkövették.” EDVI ILLÉS–DEGRÉ i. m. 211.

⁸⁶ ANGYAL i. m. 109.

⁸⁷ EDVI ILLÉS–DEGRÉ i. m. 536.

⁸⁸ ANGYAL i. m. 109.

⁸⁹ Uo. 110.

⁹⁰ ANGYAL i. m. 110.

alapján büntetendő. Ez esetben is többféle vélemény látott napvilágot. Egyes jogászok szerint az alkotmányos intézmények alatt nem lehet magát az államot érteni, így a Bv. rendelkezései lesznek irányadóak ebben az esetben. A másik, ezzel ellentétes álláspont viszont pont az Átv. alkalmazását tartja helyesnek, ugyanis e szerint az állam több alappillérből tevődik össze, és aki ezeket megsérti, magát az államot támadja meg. *Angyal Pál* tankönyvében kifejti, szerinte e jogi problémát nem elméleti szinten, hanem a konkrét eset körülményeit megvizsgálva kell megoldani. Így vizsgálat alá kell vonni az elkövető szándékának terjedelmét, és ha az arra irányult, hogy magát az államot vagy annak népét megsértse, az Átv., azonban ha csak valamely intézmény speciális rendelkezése vagy működése ellen irányul az elkövető magatartása, akkor elegendő a Bv. szabályait alkalmazni.⁹¹ Ide kapcsolható a Curia 1923. szeptember 18. napján kelt, 2199/1923. számú döntése, mely szerint az Átv. 7. §-a alapján büntetendő az az elkövető, aki a magyar államot és nem annak hatóságait sértette meg azzal az állításával, mely szerint Magyarország az elnyomatás országa.⁹²

Tehát összességében elmondható, hogy a nemzetragalmazás és a nemzetgyalázás nem más, mint „a törvény becsmérése, az állami rendszer megvetése.”⁹³ Így megvalósítja a tényállást a vádlottnak az a cselekménye, hogy olyan röpiratot terjeszt, mellyel a magyar államot és a kormányzót durván rágalmazza,⁹⁴ vagy az olyan kijelentés, mely szerint Magyarországon nincs törvényes jogrend.⁹⁵

Miután az állam és a nemzet fogalma tisztázására sor került, további kérdés, hogy a magyarság meggyalázása, lealacsonyítása esetén is alkalmazható-e az Átv. 7–8. §-a. Az egyik ezzel kapcsolatos tézis szerint a magyar, mint nép, nem a nemzetet jelenti, hanem csak egy nemzetiségre utal, így az ilyen jellegű cselekmény nem tekinthető egyik tényállás megvalósításának sem. *Angyal Pál* nem támogatta ezt az álláspontot; kifejtette, hogy szerinte a rágalmazásnak e formája inkább az Átv. 8. §-át valósítja meg, mert a magyarság a magyar állampolgárok összességét jelöli, tehát magát a magyar nemzetet sérti meg az, aki durva kifejezéseket használ velük szemben. Másrészt a magyarság esetében a nemzetiség megállapítása igen nehéz arra való tekintettel, hogy a korábbi Magyar Királyság területén több, jelentős számú más etnikum is élt.⁹⁶

6. Összegzés

Meggyőződésem, hogy minden jogi aggálytól függetlenül az akkori körülmények között helyes volt e törvény megalkotása. A Csemegi-kódex a Tanácsköztársaság bukását követő megváltozott körülményekre már nem tudott kellő védelmet nyújtani, hiszen

⁹¹ Uo. 111.

⁹² LENGYEL Aurél (szerk.): *Büntetőjogi Döntvénytár*. XVI. kötet, Budapest, Franklin – Társulat, Magyar Irodalmi Intézet és Könyvnyomda, 1924. 122. In: ORSZÁGGYŰLÉS KÖNYVTÁRA: *Büntetőjogi Döntvénytár, XIII-XVI. kötet, 1921-1924*.

⁹³ ANGYAL i. m. 113.

⁹⁴ LENGYEL (1923) i. m. 114.

⁹⁵ LENGYEL (1933) i. m. 68.

⁹⁶ ANGYAL i. m. 113–114.

az államellenes bűncselekmények megítélése, minősége, elkövetési formái jelentős változásokon mentek keresztül. A büntetési tételek megemlése, a tényállások tágabb körben való definiálása pedig kellő elrettentő erővel bírt az 1920-as években. Így megállapítható, hogy e törvény által lehetőség nyílt arra, hogy a büntetőeljárás, és a büntetés kiszabás során a bíróságok erőteljesebben tudjanak fellépni a politikai szélsőségekkel szemben.

Ez a fejlődési tendencia azonban az 1930-as években megszakadt: a nagy gazdasági világválság Magyarországon való begyűrűzésének, 1933-ban Hitler kancellári kinevezésének, végül pedig az 1939-ban kitört II. világháborúnak hatására és az állam ellenes bűncselekmények száma újra megemelkedett.

